

ספר המקבים

ספר מקבים א', הידוע גם בשם **ספר חשמונאים א'**, הוא אחד מן הספרים החיצוניים, המתאר את מלחמת מתתיהו ובניו ביוונים עד לעלייתו של יוחנן הורקנוס.

הספר נכתב בסמוך לתקופת התרחשות מרד החשמונאים. נראה שמקבים א' נכתב בארץ ישראל, על ידי מחבר שהכיר היטב את המקומות שעליהם כתב.

ספר מקבים א', כמו יתר הספרים החיצוניים, לא נתקבל ביהדות כחלק מן התנ"ך, ועל כן אבד מקורו העברי. התרגום ליוונית נכנס לקאנון הנוצרי, ולכן נשמר לנו והוא מהווה מקור

וישכימו בבקר בחמישה ועשרים לחודש התשיעי הוא חודש כסלו, בשמונה וארבעים ומאה שנה: ויקריבו קרבן על פי התורה על מזבח העולה החדש אשר יעשו: ...**ויפלו כל העם על פניהם ויברכו לשמים אשר הצליח להם: ויעשו חנוכת המזבח ימים שמונה, ויקריבו עולות בשמחה ויקריבו זבח שלמים ותודה...ויקים יהודה ואחיו וכל קהל ישראל להיות ימי חנוכת המזבח נעשים במועד שנה בשנה ימים שמונה מיום חמישה ועשרים לחודש כסלו בשמחה וגיל.**

בספר חשמונאים א' מדובר על נס אחד בלבד: הנס של נצחון המעטים על הרבים. נס פך השמן לא מוזכר כלל.

- מדוע חוגגים את חג החנוכה עפ"י חשמונאים א'?
- כיצד חוגגים את חנוכה עפ"י מקור זה?

ספר מקבים ב', הידוע גם בשם **ספר חשמונאים ב'** או **קיצור מעשה יהודה**, הוא אחד מן הספרים החיצוניים. עקרי הדברים נכתבו על ידי יהודי משכיל בן הגולה הדובר את השפה הבינלאומית דאז – יוונית. ספר מקבים ב' ששרד, הינו קיצור הדברים שמובאים במקורם בחמישה ספרים שכתב יאסון מקירני (צפון אפריקה), שמהם לא שרד דבר. הספר פותח בסיפור על ימיו האחרונים של סלאוקוס הרביעי ומסיים בניצחון יהודה על צבאות ניקנור. הספר מקיף מאורעות שהתרחשו על פני חמש עשרה שנה. מן הפרק השלישי ועד סוף הספר ניתן להבחין בשני נושאים עיקריים:

1. השתלשלות המאורעות ביהודה שהביאו לקביעת חג החנוכה.
2. המאורעות שהביאו לקביעת יום ניקנור.

... ויהודה אמר לאחיו: הנה ניגפו אויבנו, נעלה לטהר את המקדש ולחנכה...**ויחוגו חג לה' שמונה ימים חג סוכות, ויזכרו את הימים מקדם בחגגם את חג הסוכות בהרים ובמערות ויתעו בישימון כבהמות שדה.** ויקחו ערבי נחל וכפות תמרים וישירו שיר שבח והודיה לה' אשר נתן להם עוז ותשועה לטהר את בית מקדשו ויעבירו קול בכל ערי יהודה לחוג את החג הזה מדי שנה בשנה...

ספר חשמונאים ב', פרק ג

גם בספר חשמונאים ב', לא נזכר נס פך השמן.

- מדוע, אם כן, חוגגים את חג החנוכה עפ"י מקור זה?
- כיצד חגגו את חג החנוכה עפ"י המקור?

אז יקהל שלמה את-זקני ישראל את-כל-ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל-המקדש שלמה ירושלם להעלות את-ארון ברית-יהוה מעיר דוד היא ציון. **ב ויקהלו אל-המקדש שלמה כל-איש ישראל בירח האתנים בחג הוא החדש השביעי.... ויעש שלמה בעת-ההיא את-החג וכל-ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד-נחל מצרים לפני יהוה אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום. סו ביום השמיני שלח את-העם ויברכו את-המקדש וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל-הטובה אשר עשה יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו.**

מלכים א, ח 1-2, 66

- שלמה המלך חנך את בית המקדש הראשון בחג הסוכות, הנקרא בתנ"ך "החג". כיצד, לדעתכם, משפיעה עובדה זאת על הדברים שמספר לנו ספר חשמונאים ב'?
- מדוע, לדעתכם, לא מסופר לנו על כך בספר חשמונאים א' נמקו

חנוכה בתקופת התלמוד

התלמוד הבבלי הוא חיבור קולקטיבי, אשר מסוכמת בו הגותם ההלכתית והאגדית המרכזית של האמוראים - חכמי ישראל בתקופה שלאחר חתימת המשנה (ראשית המאה ה-3), בין אלו שהתגוררו בבבל ובין המתגוררים בארץ ישראל. הגות זו נכתבה בעיקרה כפרשנות על דברי דורות קודמים של חכמים, דהיינו על המשנה ועל הברייתות. התלמוד הבבלי קרוי גם "גמרא" מילה שפירושה בארמית הוא תלמוד (למְגַמְר-ללמוד), יש חוקרים האומרים שמילה זו החליפה בכתוב את המילה "תלמוד" כדי להטעות את הצנזורה הנוצרית. השם "תלמוד" עתיק ומקורו מזמן הגאונים ומשמעו: לימוד, עיון ופירוש. התלמוד הבבלי נערך ונחתם בסוף המאה החמישית לספירה, כלומר כ- 300 שנה לאחר מרד המכבים.

מאי חנוכה...? שכשנכנסו יוונים להיכל **טמאו כל השמנים שבהיכל**, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. **נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה.**
בבלי, שבת כ"א ע"ב

אמר רב חנן בר רבא: ח' ימים אחר תקופה, סטרנורא [כוכב שבתאי] – ח' ימים לפני תקופה... תנו רבנן [אמרו חכמים]: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי, עולם חשוד בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים – עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפילה. כיוון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא. הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים. הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים.

תלמוד בבלי, עבודה זרה ח, ע"ב

במסכת שבת, מופיע לראשונה נס פך השמן. יש לזכור שהתלמוד הבבלי נכתב בגולה, כשבזיכרון של החכמים צרובה ה"טראומה" של חורבן בית המקדש ע"י הרומאים. חכמי בבל רוצים להגן על היהדות מפני חורבן נוסף, והם מנסים "להרדים" רגשות לאומיים. כאן ובמקומות אחרים, הם "מושכים" לכיוון רוחני, מנותק מא"י ומלאומיות.

- מדוע חוגגים את חג החנוכה עפ"י מקור זה, ומדוע שמונה ימים?
- מה ההבדל בין מקור זה במסכת שבת למקורות מספר חשמונאים א' ו' – ב?
- כיצד הספור על נס פך השמן "מרדים" רגשות לאומיים? נמקו

חכמי התלמוד רצו להסביר ליהודים, שחיו בגולה, מדוע חג האור האוניברסאלי, שחוגגים אותו גם בתרבויות אחרות, נחגג סמוך ליום הקצר בשנה (בערך בכסלו). במקור זה הם אינם מזכירים את נצחון המכבים, ולא את חנוכת המקדש.

- עפ"י מקור זה, מהי הסיבה לחג החנוכה/ חג האור?
- מה ההבדל בין חג האור שלנו, לבין חג האור האילי, עפ"י המקור?
- מנה את חגי האור בתרבויות המודרניות המוכרים לך, וציין את הדומה והשונה ביחס לחג החנוכה שלנו.

במשך אלפיים שנות גלות, ספור נס פך השמן היה הספור המרכזי של חג החנוכה.

- כיצד משלב המהר"ל מפראג את שני המקורות בתלמוד הבבלי, לכדי ספור אחד? מדוע, לדעתו, נס פך השמן קרה דווקא בחנוכה?

התחלת האור שיוצא מן החשיכה הוא **בכ"ה בכסלו**, כי בריאת העולם הוא בזמן ששווה היום עם הלילה. **והתחלת האור הוא בכ"ה בכסלו**, שאז מתחיל האור להגבר. ולפיכך נעשה הנס בשמן, כאשר אותו זמן הוא מיוחד להתחלת האור. **המהר"ל מפראג**

חנוכה – גלגולו של חג

חג החנוכה בתקופת התחייה הלאומית (תקופת הציונות)

אנו נושאים לפידים/ אהרון זאב (נכתב בשנות השלושים של המאה העשרים)

<p>אנו נושאים לפידים בלילות אפלים זורחים השבילים מתחת רגלינו ומי אשר לב לו, הצמא לאור – ישא את עיניו ולבו אלינו, לאור, ויבוא.</p>	<p>נס לא קרה לנו – פך שמן לא מצאנו, לעמק הלכנו, ההרה עלינו, מעיינות האורות הגנוזים גילינו. נס לא קרה לנו – פך שמן לא מצאנו, בסלע חצבנו עד דם – ויהי אור!</p>
---	---

...לכן אני מאמין, כי **דור חדש של יהודים נפלאים** יצמח מן האדמה. **שוב יקומו המכבים!** בנימין זאב הרצל – **מדינת היהודים**

המכבים מצויינים ומפוארים מאין כמוהם ברוחם, רוח עז. בימינו אלה אשר הפשרה והווייתור והדלות הרוחנית הם **מסימניהם המובהקים**, ראוי לכם צעירי ישראל, שתזכרו ותעריצו את זכרו של אותו נער (בנה של חנה שהקריב עצמו ולא אכל טריפה מול אנטיוכוס). **אל פשרה צעירי ישראל, אל וויתורים בחייכם ובשאיפותיכם הרוחניות.** רצון כביר, משמעת המחשבה, מסירות עד אין קץ למשא נפשכם – הינה

עם **תחיית החג הזה** [חנוכה], תקום לתחייה לפנינו תקוותנו **לגאולה**. לא רק לזכר החשמונאים, כי אם גם לזכר הקנאים, הפריצים, אשר כבר נמחה שמם מן ההיסטוריה שלנו – גם הם ישובו לתחייה יחד עם חג התחייה. **חג החנוכה המחודש – תחייה שאין אחריה גלות.** יחד עם זכרון הפריצים **תבוא גאולה לכל אלה, אשר בקפלים את הספר [התנ"ך] תחת ראשם, בזמן שהיו חולמים מתוך השעבוד חלומות חולניים על הגאולה והתגעגעו לתחייה ולארץ מולדת...**
ח. נ. ביאליק – **קרן קיימת וחג המכבים, דברים שבע"פ**

זאב, בשירו, מספר על חג אור אחר, חג האור הציוני:

- במקום נרות החנוכה, מוזכרים לפידים. מה ההבדל? הסבר
- מדוע חוזר פעמיים המשפט: נס לא קרה לנו – פך שמן לא מצאנו בשיר הקצר הזה? מה הוא רוצה להדגיש?
- כיצד מגלים, גיבורי השיר, את האור ללא הנס? מה הם עושים כדי להגיע לאור?
- מהו, לדעתכם, תפקידו של השיר בחינוך הנוער בתקופה שקדמה להקמת המדינה? נמקו
- כיצד גילגולו של חג החנוכה במקורות שלמדנו, בא לידי ביטוי בשיר? פרט ונמק

בדבריהם של הוגי הציונות לא נזכר נס פך השמן, אלא מודגשת גבורתם ונכונותם של המכבים להקרבה עצמית.

- מדוע, לדעתכם, לא מוזכר נס פך השמן?
- מדוע, לדעתכם, מעמידים הוגים אלה את המכבים כדוגמה ומופת לנוער הציוני? נמקו
- ביאליק, בדבריו, יוצא כנגד "הרוחניות התלושה" או ה"חלומות החולניים" של היהדות הגלותית. כיצד דבריו אלה קשורים לנס פך השמן? כיצד גבורת המכבים וממשיכיהם – הנוער הציוני, אמורה "לְבַעַר" את העם היהודי מנס פך השמן ומה שהוא מייצג? הסבר ונמק.

ובימינו – איזה ציביון ראוי לתת לחג החנוכה?

כתבו אילו ערכים ואילו מרכיבים המצויים בחג החנוכה ראוי שנדגיש בימינו. פרטו ונמקו בחירתכם. הכינו דף ויקיפדיה (או של רשת חברתית) משלכם לחג חנוכה הכולל את גלגולו של החג ואת חנוכה בימינו

אנו